

Проф. Румен ***СТОЯНОВ***

СПАСИТЕЛИ

Хан Тревел, син Аспарухов, е вторият самодържец на Дунавска България и първият български светец. Канонизиран в Източното Православие и в Западната Църква под името Тривелий Теоктист, защото през 718 г. с войската си разгромява арабите край Цариград и по тоя начин България спасява християнска Европа от мюсюлманска напаст. Значи: отрязваме им пътя през Балканския полуостров, ала подновяват напъна си да завладеят Стария материк, тоя път в Иберийския полуостров. За разлика от нас, испанците не удържат напора и пришълците остават в новозаграбените земи 700 години. Карл Мартел в сражение при Поатие, 732-а, ги надвива и те господстват само под Пиринеите. Западна Европа отлично помни, че дължи на франкския владетел възможността да просъществува християнска. Но Тервел днес не бива поменаван там като избавител на континента. И то не трябва да ни учудва: защо инородци ще му отдават почит в своите учебници по история, щом ние, потомци негови, му направихме паметник едва през 2018-а, по случай 1300-годишнината от съдбовната битка? По време на соца бяха наиздигнати стотици паметни знаци, но ред за Тервел не дойде. Партизанин, убит може би защото не е бил добър боец, партията го увековечаваше и то с пари не от членските вноски, а общонародни. (Припомням: комунистите започнаха въоръжена борба кога Хитлерова Германия нахлу в Сталиновия SSCP, тоест грабнаха пушки да бранят чужда страна). И още: мигар Тервеловият подвиг е по-маловажен от онова, което на сцена извършил е актьор, та в негова чест ей го паметник?

Чингис хан владее 12 милиона квадратни километра. През май 1223 г. при град Калка той побеждава Киевска Рус и я чака покоряване. Обаче волжките юначни българи, на чело с кан Габдула Челбир, през есента нанасят първо и последно – единствено – поражение на страховития монголец. Скършен бил до тогава неудържимият негов устрем. Туй велико геройство има двойно спасителна последица: благодарение на съплеменниците ни Златната орда не прилапва Русия; може би Европа? Та: кога бившият ни Голям Брат припомня, че ни е освободил в 1878-а от турците, нужно е да го братски подсещаме: ние доста по-ранко сме ви предвардли от монголците. Видяно така (е как инакояче, ако искаме да сме честни към истината, сиреч фактите?) с Освобождението Русия ни се отблагодарява за огромнейшото и не преходно добро, което ние българите изпреварващо сме ѝ сторили. Защо тъй удобнинко в Москва и въобще из най-обширната страна го забравят? Оная разгромна схватка носи обозначението Овнешка битка. Понеже ханът Чингис трябвало да извърши унизяваща го разменна сделка с българите: дал 4 000 овни, срещу които му върнали пленените 4 000 воини. Намекът е повече от твърдек: на бойното поле един монголец струва колкото един овен.

По същински същия начин руснаците забравят (имперски Алцхаймер, държавна артериосклероза ли?), че по-рано извършили сме им още тринки дребнъцки добринки: обдарили сме ги с азбука; с християнски свещени книги; осенили сме ги тоже с Православието. Вярно ли думам или злохула изричам? Ако не лъжа, нека турим в едното блюдо на везните Освобождението (с решаващо румънско участие в превземането на Плевен и с опълченско на Шипка (*Нека не забравяме, че бълг. опълчение е предвождано от ген. Николай Столетов.* ***Бел. ред.***), а на другото: азбуката; християнските първокъниги; Православието; Овнешката битка и да видим кое от двете блюда ще натежи повече, тоест кое ще удари дъно, каквото ние дали сме на руснаците, или те каквото нам.

Толкова ли е сложна, мъчна горната равносметка, че не я оповестяваме на всеслушание? Оти я тулим: от нас, от синовете, дъщерите, внуците ни? От кого, от какво ни е страх? От собствената ни съвест? От руската? Нали самси народът наш насущний ясно казва: право, куме, та в очи, (с моя добавка) па когото ще да го боли. Пък и друго, ала никак на последно място: ако не бяхме ние българите погромили хана Чингис, дали щеше днес да има Русия в тоя ѝ вид? Ако не, дали щеше тя да ни освободи? Ако не бяхме ѝ даром дар дарували сладчайшите кирилски букви, какви ли участ щеше да споходи братушките? С какви букви щяха да пишат, че са ни от турско робство отървали? Какъв щеше да е прекрасният руски език без иженарицаемите две „южнославянски“ влияния – в действителност български – върху него и чрез него върху руската култура? А без Православието, разпространено там първем, основополагащо, от български духовници?

Русофили, русофоби? Нека бъдем истинофили. Както повелява Православието. †

Ивелина ***ЦВЕТКОВА***

ХВЪРЧИЛО

Има толкова много в
прозореца денем,
ако слънцето вдигне завесата
в мрака.
Всяка нощ изтънява,
обаче я гледам,
как разнася на юли жарта –
като факла.

От случайни неща
неслучайно е светло,
току-виж и вратата
засвети на прага
и зашушне на детството
кратко гласчето –
запъхтяно, с хвърчило,
което да хвана.

Както всъщност денят ми
спокоен пристига,
пулсът вляво спокойно
за пътя ми бие
и дописвам за още
житейската книга,
но приканвам света –
любовта да открие.

И макар че прозорецът
гледа на запад,
моят дом не е залез,
а птичата нота.
Просто взех си хвърчило,
което оттатък
нощем пада, но тръгва отново
– с живота!

ВИНАГИ

Понякога не мога да напиша
това, което искат
мойте стихове,
тогава крушките изгарят,
аз притихвам.
И татко идва,
бързащ,
с листове...
Оставя ги на масата,
катери се по нея,
дочува се скрибуцащ звук –
завърта нова крушка
(светва много силно)…
Той иска в светлината
да запея.
по всички бели листове…

БЯЛА СРЕЩА

На Белия човек от Созопол.

На площада, където се сбират
хора всякакви, малки деца,
чувам звън на китара и лира,
даже вятъра в мойта коса.

И потропват понякога капки
по чадъри в дъждовните дни,
но в кръга на оставена шапка
на асфалта поставят пари.

Бял човек – боядисан изцяло,
с наметало, покрито с боя,
сякаш вижда живота ни в бяло,
и стои все така, и в дъжда.

Доближих се до него,
погледнах,
а очите му бяха звезди,
сложих в шапката
бяла монета,
той ръка там до мен доближи.

И с усмивка облече ме – бяла,
ей такава, подобна на сняг.
Аз усмихнах се също и цяла
заприличах на приказен свят.

А Созопол
пред залеза кротък
беше лодката
там на брега,
сякаш спуснала
някаква котва
за целувка
по топла ръка... †

ВЕЛИЧИЕТО НА ЗЕНУБИЙСКАТА ПАЛМИРА

От брой 56.

Между другото Аврелиан подготвя мощно нападение. Против Зенубия е формирана допълнителна армия от илирийци (от днешните територии на Словения, Хърватия и Босна) в Първи илирийски легион. Аврелиан лично възглавява войската в Мала Азия и без никакви затруднения достига Сирия. Зенубия, с главните сили изчаква противника си в Антиохия (днешната Антакия в Турция), в устието на река Оронт. Заклетият враг на Рим – персийският владетел Шапур I, под влиянието на мага (жреца) Картир, изповядващ зороастризма, не предприема действия за помощ. Аврелиан удържа победа и се отправя към Емес (Хомс). Независимо от това Зенубия и Вахбаллат присвояват за себе си титлата на римските императори „Август” и „Августа”, която означава „свещен”.

И тук, в голямата битка между двете армии (272 г.), войните на Зенубия са разбити и избягват в Палмира, която след това е обсадена. Една нощ съобразителната владетелка напуска града с обяздена камила, надявайки се да получи помощ от Персия. Добира се до Ефрат, но там я залавят. Синът ѝ успява да забегне в Армения.

Палмира окончателно се предава. Лонгин и другите съветници на Зенубия се отвеждат в Емес и там са екзекутирани. Самата тя, окована в златни вериги, в есенен ден на 274 г., преминава по улиците на Рим в процесуалния триумф зад колесницата на Аврелиан. Бившата императрица, пощадена от смърт, до края на живота си, като заточеница, преживява в една от вилите в Тивол (Тиду) до Рим.

Наскоро Палмира успява да се организира и да въстане срещу окупиралите я римляни, като избива назначените ѝ управители и войниците от гарнизона. Но Аврелиан се завръща, като разграбва града и разрушава неговите стени. Оттогава голямата слава и величието на Палмира остават в историята.

След 360 години тя е завладяна от арабите (634 г.), като в края на VII в. районът ѝ става арена на жестоки междуплеменни раздори.

Край прославения в миналото град възниква бедно селце с първоначалното си арамейското име Тадмор, за да приюти край дуварите си спомените и легендите за могъщата столица, а вечер, под небесния небосвод, да огрява руините ѝ като надгробен свещник.

Едва след 1405 години (в 1678) група учени започват проучвания и разкриват тук в три километров диаметър паметниците на древното изкуство и изваждат от пепелта на забравата града на митовете и легендите.

Сега Палмира е пред очите ни. За да се запознаем с нейните руинни остатъци и богатата ѝ древна история е необходима цяла седмица. Но ние ще се задоволим и с това, което ни е възможно.

Удивени сме от невероятната гледка. Първото нещо, което ни смая, са множеството запазени културни паметници след продължило векове хищно ограбване. Виждаме много капители, изящни скулптурни фризове, надгробни бюстове, статуи – без ръце и крака и с изкъртени диадеми и лаврови венци. И оцелели 150 седемнадесетметрови колони със запазени капители. Това са част от някогашните 1400 колони, изправени в четири реда от двете страни на централната улица (по 375 на всяка редица), украсени с маслинови клонки и златни лозови листа. Край тях плочникът на улицата е от бял излъскан мрамор. По него са кънтели позлатените копита на впрегнатите в златната колесница на гордата владетелка два чифта бързи омански камили със звънци по златните им юзди. Според легендите, който за пръв път е виждал Палмира и златната каляска, онемявал и падал ослепен.

Изящната и неповторима триумфална арка е запазена, след възстановяване в 1930 г. от френски архитект. В източната страна на музейния комплекс се намира полуразрушен храмът на слънцето „Баал”. (Участъкът от арката до този храм е имал изключително голямо тържествено парадно значение). Това е т.н. „периптер” (здание, заобиколено с единични колони), дълъг 55 м, с множество колони и сводове, разделени на красиви касети (орнаменти с правоъгълна форма). Върху бели мраморни плочи незнаен палмирски калиграф е издълбал на арамейски и на гръцки езици надписи за прослава на града.

След Триумфалната арка, в ляво, е разположен малък храм (светилище) „Набу” (Набу – син на Мардук - върховно месопотамско божество, аналогично на палмирския Бел). Дворът на храма е бил обграден с 32 колони.

По на запад виждаме открита сцена (полукръгъл площад) на амфитеатър, построен през II в. Той се използвал за събрания, на които оратори се обръщали към слушатели, огласявайки последните събития, както и укази на градската администрация. Понякога на сцената са провеждани и гладиаторски борби, символ на сила и мощ, на преклонение и покорство.

В самия център на Палмира наблюдаваме кръгъл площад с впечатляващо съоръжение – четиристранни арки, наричани „тетрапилони”. На четирите ъгъла (в квадрат) върху постаменти се издигат четири високи колони от розов асуански гранит, богато украсени с орнаменти. Между колоните някога е имало статуи.

Настрани, северно и южно от колоните се намират единични „почетни колони”, издигнати в чест на заслужили уважение личности. Южната, например, е посветена на някои Барик и неговия син Маким, които „обичат този град и се боят от боговете”.

На юг от „тетрапилона” са запазени основите на „Увеселителна зала (храм)”, използвана за различни култови обреди. В града има и други храмове, между които и „Храм на знамената”, в който са се съхранявали бойните палмирски знамена.

На североизток от древното съоръжение се виждат руините на храма „Баалшамина”, с шест колони пред входа, с конзоли за скулптурни изображения на знатни граждани. Храмът носи името на общосемитски бог на дъжда и гръмотевиците – Баалшамин.

Посочват ни се и местата на съществуващи обществени бани и фонтани, с водопроводна и канализационна мрежа (от глинени тръби). Градът се е снабдявал с вода за миене, пране и поливане от лечебния (топъл 33 градуса) серен извор Ефка, намиращ се в подножието на хълма Джебел Мунтар. Преди да се покажат от скалата, водите на извора преминават (във вид на река) през дълъг подземен лабиринт.

В северозападната страна на града се намират останки от улици и жилищни сгради на обикновени жители на селището. В този район има погребален храм, християнски базилики, а покрай крепостните стени са разположени надгробни могили и надгробни кули. Има и един оригинален некропол с многобройни тесни каменни гробници, с интересна скулптура и живопис, с изкусна резба върху камък и десетки бюстове на божества. А поглеждайки на запад, в отсрещния близък хълм, се взираме в напълно запазена арабска крепост (цитадела) „Калаат ибн Ман”. Тя е построена през първата половина на XVII в. и е характерна с типична архитектура и самобитно изкуство.

Тръгваме на североизток от центъра, към сградата на музея, който съхранява значителна част от нейната история. ”Посреща” ни скулптура на лъв, защитаващ газела. Влизайки вътре виждаме копия на пещери – жилища на доисторическия човек. Във витрините – каменни оръдия и примитивни съдове на хора, живеещи в оазис в периода на палеолита.

Първата експозиция е посветена на ранните надписи, намиращи се в Палмира, еволюцията на езика и азбуката. Древните надписи се отнасят към периода на управление на персиеца Дарий (VI в. пр.н.е.), когато арамейският език е бил основен в тези владения, разпрострели се от Иран до Египет. Четенето и писането е ставало от дясно на ляво.

Продължава на стр. 10.